

Секція № 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Аракелян Мінас Рамзесович

перший проректор Національного університету «Одеська юридична академія», д. ю. н., професор, Заслужений юрист України

ПРАВОЗАХИСНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ АДВОКАТУРИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Дослідження міжнародно-правових засад діяльності української адвокатури у контексті становлення демократичного громадянського суспільства та правової держави пов'язане з пошуком шляхів її подальшої оптимізації. Дослідження всього цього комплексу питань з позиції вітчизняного права та досвіду демократичних держав, їх оцінка юридичною наукою представляє безперечну актуальність. Ця проблематика набуває особливої значущості у контексті зближення правового життя з конституційною вимогою забезпечення населенню кваліфікованою юридичною допомогою.

Не існує єдиних загальновизнаних міжнародно-правових стандартів функціонування адвокатури, цей інститут у рамках окремих національних правових систем орієнтується на історичні традиції правозахисної діяльності та місце адвокатури у цій системі, а також на розроблені міжнародно-універсальні та міжнародно-регіональні правові акти з урегулювання цих питань. Українська держава як суб'єкт міжнародних відносин бере на себе зобов'язання реформувати національне законодавство відповідно до вищевказаних міжнародно-правових документів, визнаних світовим співтовариством.

Нині сформовано міжнародно-правову базу, яка визначає міжнародно-правові стандарти, що оптимізують діяльність інституту адвокатури.

Основними міжнародно-універсальними правовими документами з урегулювання цієї сфери є:

Статут Організації Об'єднаних Націй, ухвалений 26 червня 1945 р., у якому закріплено право усіх людей на створення умов, при яких законність буде дотримуватися, а також визначено одну із головних цілей цієї інституції – співпраця у створенні та підтримці поваги до прав людини і основних свобод без поділу за ознаками раси, статі, мови й релігії;

Загальна декларація прав людини, прийнята 10 грудня 1948 р. [1] – міжнародно-правовий акт універсального характеру в галузі захисту прав і свобод людини і громадянина, у якому закріплено, зокрема, принципи рівності всіх перед законом, презумпцію невинуватості, право на неупереджений і відкритий розгляд справи незалежним і справедливим судом і, найголовніше, гарантії захисту прав будь-якої особи, обвинуваченої у вчиненні карного діяння;

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнятий 19 грудня 1966 р., у якому проголошено право бути вислуханим і право на неупереджене і відкрите слухання справи компетентним, незалежним і справедливим судом, передбачене законом [2]; Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, прийнятий 19 грудня 1966 р. [3], який закріплює обов'язки держав сприяти загальній повазі й дотриманню прав людини і основних свобод відповідно до Статуту ООН; Декларація про основні принципи юстиції для жертв злочину і перевищення влади, прийнята 29 листопада 1985 р., яка рекомендує вжити заходів на міжнародному і національному рівні для поліпшення доступу до юстиції й справедливого ставлення, відшкодування шкоди, компенсації і допомоги жертвам злочину; Звід принципів захисту всіх осіб, що піддаються затриманню чи ув'язненню в будь-якій формі, затверджений Резолюцією № 43/173 Генеральної Асамблеї ООН 9 грудня 1988 р., містить 39 основних принципів, які передбачають, зокрема, що кожній затриманій особі надається право на допомогу, консультацію з адвокатом і можливість спілкуватися з ним [4]; Основні

принципи, що стосуються ролі юристів, прийняті на VIII Конгресі ООН із запобігання злочинам у 1990 р., виходять з предметного підходу до регулювання адвокатської діяльності. У цьому документі значну увагу приділено правам та обов'язкам адвоката, правилам отримання статусу адвоката, його кваліфікації та підготовці, а також заходам відповідальності. До безперечних переваг цього міжнародно-правового акту слід віднести його універсальність, сучасність і демократичність. Цей документ набув широкого застосування і визнання, що проявилось в закріпленні на національному рівні його основних положень. Необхідно відзначити, що Основні принципи, які стосуються ролі юристів, встановлюють мінімальні стандарти для країн у процесі розвитку національного законодавства з урегулювання питань становлення, організації та функціонування адвокатської професії.

Основні положення про роль адвокатів справедливо вважають першим міжнародно-правовим актом, що закріплює публічне значення адвокатури. Цей акт містить найважливіші положення про роль адвокатів, гарантії їх діяльності, функції, обов'язки держави щодо забезпечення юридичної допомоги. Так, у преамбулі Положень записано: «Адвокат дбає про забезпечення прав людини та основних свобод та вимагає, щоб усі люди мали можливість користуватися юридичною допомогою, здійснюваною незалежною юридичною професією». У цьому документі також підкреслюється, що адвокатські асоціації проводять свою діяльність самостійно, без втручання ззовні, порядок та процедури вирішення внутрішніх питань повинні залишатися у компетенції органів самоврядування адвокатури, а не держави. Нав'язування адвокатам стандартів поведінки при наданні правової допомоги розцінюється як «недоречне втручання» з боку держави.

Правила адвокатської етики Міжнародної Спільки (Співдружності) адвокатів встановлюють, що у професійній діяльності адвокат є незалежним. Це також передбачено Правилами адвокатської етики в Україні, які вимагають від адвоката максимальної незалежності при виконанні професійних прав і

обов'язків, зобов'язують протистояти будь-яким спробам замаху на його незалежність [5].

Крім міжнародно-універсальних правових актів, ці питання регулюються міжнародно-регіональними нормативно-правовими документами. Європейські стандарти адвокатської діяльності відображають європейське бачення механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в контексті правозахисної діяльності і знайшли відображення у різних нормативно-правових документах, прийнятих Радою Європи, Європейським Союзом та іншими інституціями.

Серед цих нормативно-правових актів особливо вирізняється Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод людини 1950 р. [6] – найважливіший міжнародно-правовий акт регіонального рівня у сфері формування основ адвокатської діяльності. Держави, які ратифікували Конвенцію, автоматично визнають контрольний механізм Європейського суду з прав людини, що надає право потерпілим звернутися за захистом у зазначену міжнародну судову інстанцію. Процесуальні засади участі адвоката в Європейському суді з прав людини передбачені Регламентом Європейського суду з прав людини, прийнятим 4 листопада 1998 р., що містить положення про те, що кожна сторона має право отримувати допомогу від адвокатів і радників. Україна ратифікувала цей документ Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР, а також протоколи до нього № № 2, 4, 6, 7, 9–11, 10–16.

Важливим міжнародно-регіональним актом у цій сфері є Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства [7], розроблений Радою адвокатури та юридичних товариств Європи і прийнятий делегацією двадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі в жовтні 1988 р. Згідно з цим документом, одним з першочергових завдань. Цей Кодекс враховується при розробці рамкових документів, що регулюють діяльність адвокатів та їх об'єднань. Його дотримання є обов'язковою умовою для усіх адвокатів держав-членів Ради адвокатури та юридичних товариств Європи, включаючи адвокатів, які є громадянами держав Європейського

Союзу, а також і адвокатів з інших європейських держав, що мають статус спостерігача у Раді адвокатури, юридичних асоціаціях та правничих співтовариствах Європи.

Європейські стандарти адвокатської діяльності знайшли відображення також у Рекомендації № Rec (2000) 21 «Про свободу застосування професії адвоката» [8], прийнятої Комітетом міністрів Ради Європи 25 жовтня 2000 р. Прийняття цього документа було реакцією на потребу в загальноєвропейському консенсусі щодо розуміння суттєвої ролі адвокатів у демократичному суспільстві, діяльність яких базується на верховенстві права. Рада Європи визначила наявність висококваліфікованих і незалежних адвокатів, доступ до послуг яких відкритий усьому суспільству, одним з фундаментальних елементів верховенства права.

Україна отримала статус країни-спостерігача у Раді адвокатури та юридичних суспільствах Європи, де представлена Спілкою адвокатів України. Відповідно до Статуту, головною метою Ради є представлення адвокатів і юридичних товариств перед колективними суб'єктами (тобто Європейським Союзом та Швейцарською Конфедерацією) з усіх питань, що становлять взаємний інтерес і стосуються реалізації професії адвоката, удосконалення законодавства і практики, спрямованої на здійснення верховенства права і правосуддя (ст. 1). У зв'язку з цим, Рада адвокатури та юридичних суспільств Європи є офіційним представником адвокатів і юридичних товариств, які становлять близько одного мільйона європейських юристів.

Джерела:

1. Всеобщая декларация прав человека : принятая и провозглашена в резолюции 217 А (III) Генеральной Ассамблеей ООН от 10 дек. 1948 г. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_120805/ (дата звернення: 10.04.2019).
2. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та

політичні права / відп. за вип. С. Головатий. Київ : Укр. Правнича Фундація :
Право

3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р. / Верховна Рада України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення: 10.04.2019).

4. Свод принципов защиты всех лиц, подвергаемых задержанию или заключению в какой бы то ни было форме : принят Резолюцией 43/173 Генеральной Ассамблеи ООН 9 дек. 1988 г. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/detent.shtml.

5. Правила адвокатської етики : затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 9 черв. 2017 р. URL: http://unba.org.ua/assets/uploads/3ae9a115a40b9a5bc04f_file.pdf (дата звернення: 10.04.2019).

6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. (зі змінами та доповненнями, внесеними Протоколами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 15.04.2019).

7. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства (Страсбург, 1988 р.), з поправками від 28 листопада 1988 р., 6 грудня 2002 р., 19 травня 2006 р. / Верховна Рада України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_343 (дата звернення: 10.04.2019).

8. О свободе осуществления профессии адвоката : Рекомендация № Res (2000) 21, принятая Комитетом министров Совета Европы 25 октября 2000 г. Адвокат. 2010. № 11. С. 11–12.